

EL RAVAL

Albert Fabà

8

Quaderns

SANTA COLOMA I LA SEVA GENT

EL RAVAL

Albert Fabà

Quaderns

SANTA COLOMA I LA SEVA GENT

8

GtV

EL RAVAL

Quaderns SANTA COLOMA I LA SEVA GENT. 8

© Albert Fabà

1a. edició: 1000 exemplars.

Santa Coloma de Gramenet, desembre de 1988

DIPÒSIT D.L.B. 43.291/88

Imprès a: IMPRIMEIX, Stat. Coop. Ltda.

RAVAL: Part d'una població que està o estava abans fora del seu recinte; part extrema d'una població. Població anexas a una altra de més gran.

G.tv

La carretera de Sant Adrià i, a l'esquerra, Can Peixauet.

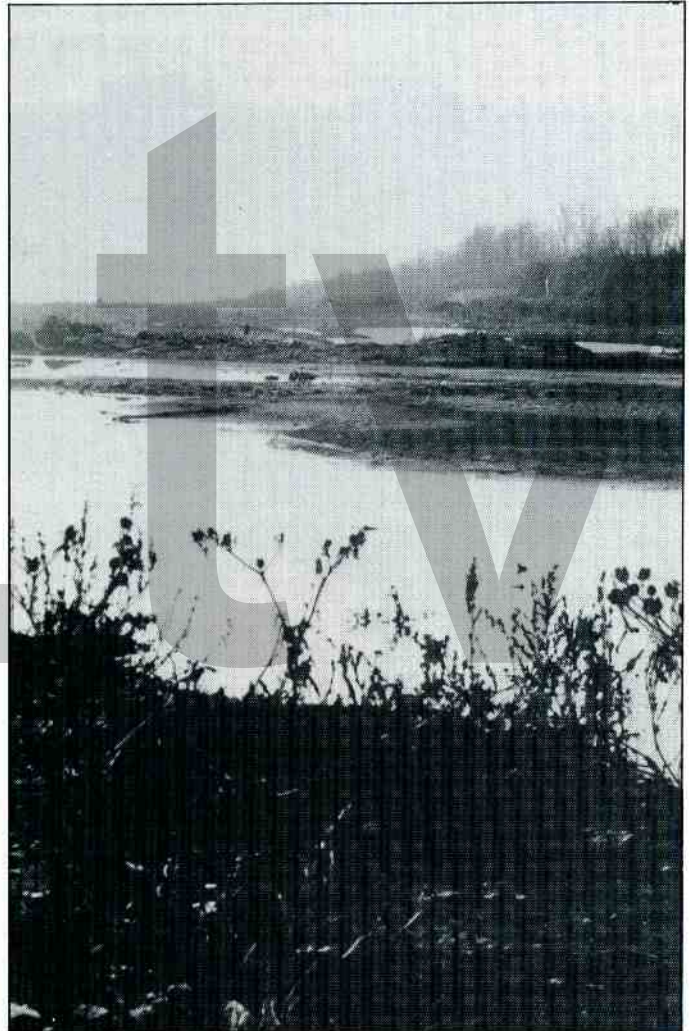
si fa no fa, des de cal Noi Gros fins cal Sant Vell».¹ Era ben lògic, ja que, en aquell moment, aquestes cases es trobaven més aviat allunyades del centre neuràlgic del poble, i d'això ve el nom de carrer del Raval.

Aquesta situació no va canviar fins que, ja al tombant del segle XX, un propietari –Andreu Aymerich– es decideix a vendre unes quantes parcel·les i comencen a aparèixer alguns dels

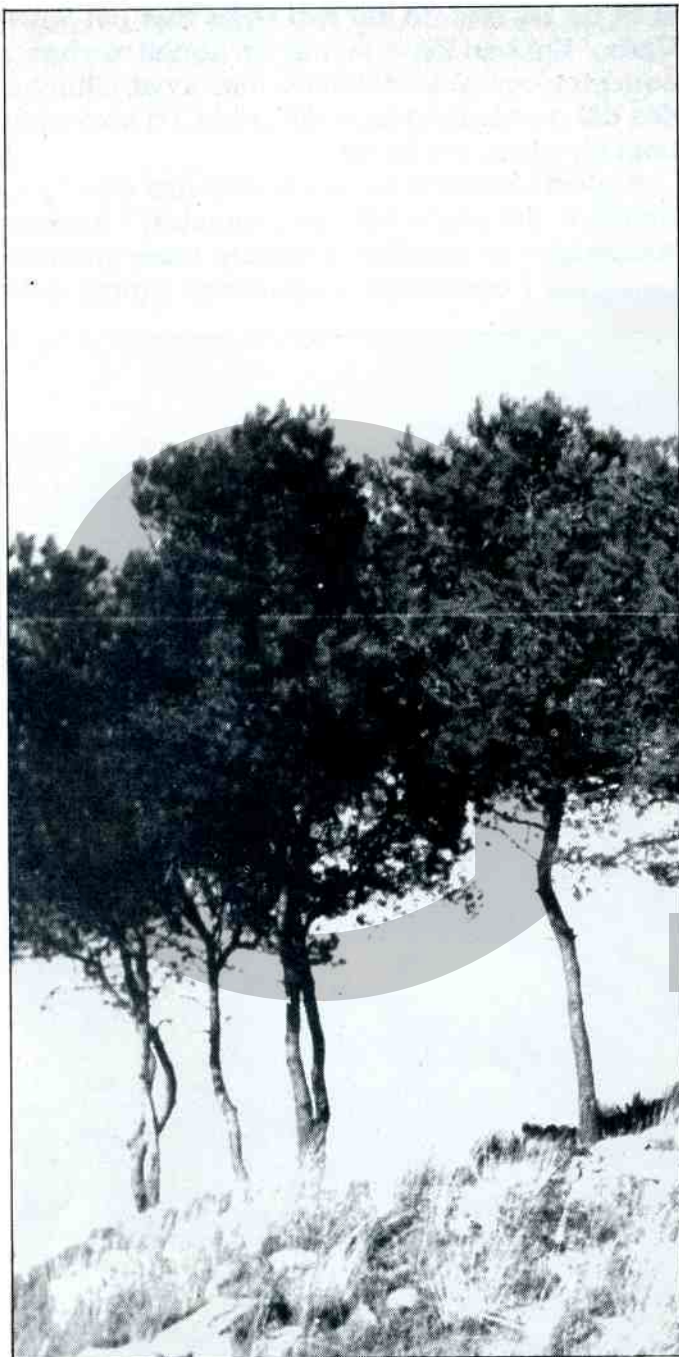
Els noms

Fa cent anys, la nostra ciutat era un petit poble pagès que tenia un miler llarg d'habitants. Feia poc que l'Ajuntament s'havia traslladat gairebé als afores del poble, a l'anomenada era de can Pascali, just on avui es troba la plaça de la Vila. La carretera que anava de Montcada a Sant Adrià passava pel bell mig del poble i el deixava enrera seguint el recorregut de l'actual avinguda de la Generalitat. A la vora d'aquesta carretera hi havia unes quantes masies, envoltades de camps de conreu. I allà, lluny, gairebé al límit del terme, quatre cases s'agrupaven formant el barri Adrianenc, que avui coneixem amb el nom dels Safaretjos.

Així, doncs, el Raval, el nostre Raval, el d'avui en dia, encara no havia nascut. I tanmateix, si ens haguéssim enfilat al Puigfred, on ara hi ha l'hospital de l'Esperit Sant, què hauríem vist?. Doncs unes quantes cases de pagès, envoltades d'oliverars, vinyes, blat i d'altres cultius i poca cosa més. Però, malgrat tot, sí que hi havia un raval: segons Vilaseca **«en un primer moment el formaven unes quantes cases situades en el camí de carro que anava a Sant Adrià, en el tros comprès entre l'actual carrer de Pompeu Fabra i el de Francesc Moragas, és a dir,**

El Besòs.

Els Pins.

carrers actuals com el de Pau Claris o el carrer dels Espriu. Aquest propietari i la seva família eren coneguts com **«els de can Dordal»** i, consegüentment, aquella contrada s'anomenà barriada Dordal. Fins i tot l'any 1917, en un acord de l'Ajuntament, hi apareix aquest nom quan **«s'acorda nomenar un nou zelador que tingui cura de tot allò referent a obres i construccions de tota mena a causa de l'increment que aquestes han sofert als afores de la població així com en els terrenys de l'Empresa Nacional de Tierras i de la barriada Dordal»**.²

Però de mica en mica el poble va anar creixent i poc després de la Gran Guerra aquell antic carrer del Raval s'havia integrat plenament a la xarxa urbana de la vila. El centre del poble havia canviat i el barri Dordal esdevingué el nou Raval.

Vet aquí l'origen del nom del nostre barri: per desplaçament d'un antic carrer anomenat de la mateixa manera, i que es trobava, com hem dit, a tocar de la plaça de la Vila. Però fins i tot en aquell moment, els anys 20, aquesta denominació no era única; cal recordar que aleshores la divisió administrativa entre els diferents barris encara no existia i que la seva manca d'homogeneïtat facilitava l'aparició de diferents noms que corresponien a contrades diverses dintre d'un mateix barri. Així, la part més alta del nostre Raval, pràcticament la carena de la serra, era per a força gent **«els Pins»**, segurament a causa de la pineda que la recorria; d'altra banda, moltes persones coneixien el barri com el de Santa Rosa. Com era possible aquesta diversitat semàntica?. Ja hem justificat el perquè del nom de Raval; però, i l'altre?; per què Santa Rosa?

Encara avui hi ha un carrer que es diu avinguda de Santa Rosa; aquesta avinguda, i també la seva denominació, van néixer durant la dècada dels 20, quan es van parcel·lar les terres de can

Peixauet, de les quals eren propietaris Rosa Pons i Josep Ginesta. No és difícil suposar que el nom de Santa Rosa fos una manera d'intentar conservar viu el record de la mestressa; molt més si afegim que una part dels noms del barri tenen el mateix origen: així el carrer de Ginesta –de Josep Ginesta– i el de Pons i Pons, que prové de Josep Pons i Pons, l'anterior amo de la hisenda. Malgrat tot, això pot explicar l'apel·latiu del carrer, però per què utilitzar-lo també per al barri?. Anem a pams.

Precisament és en aquells anys quan començà a funcionar la primera Companyia de Transports entre Santa Coloma i Sant Adrià. Aquesta línia justament tenia una parada on la carretera es troba amb l'avinguda de Santa Rosa; molta gent, quan agafava l'autobús deia: **«pari'm allà, a Santa Rosa»**. És fàcil deduir que ben aviat, per pura i simple metonímia, el nom de la parada segurament es va convertir en la manera de referir-se a tots aquells paratges. **«On vas?. A Santa Rosa»**, devien dir.

A hores d'ara, segurament algú es preguntarà per quina raó no es confonien amb el barri que avui té el mateix nom. El cas és que en aquell temps aquesta barriada no existia; més aviat se la considerava com una part del Fondo, i, d'aquesta manera, no hi podia haver cap tipus de malentès. En conclusió, als anys trenta i quaranta, el barri fou conegut d'aquestes tres formes: pel Raval, també per Santa Rosa i, finalment, pels Pins, tot depenia de qui fos la persona que parlés, i de quina era la zona a la qual es referia.

Solament més endavant, d'ençà dels 60, el nom de Raval va anar guanyat terreny als altres i s'imposà.

D'una banda, l'any 62 es va construir l'església de Santa Rosa –al mateix lloc que encara és avui–, i a poc a poc, aquesta manera d'anomenar el nostre barri s'anà perdent en identificar-

se aquella parròquia amb la zona que l'envoltava, on, feia quaranta anys, s'havia començat a edificar en terres de l'antiga hisenda de can Banús.

En segon lloc, els pins van anar desapareixent fins al punt que arribà un moment que utilitzaren aquell indret per fer curses de motocross...

Però no anem tan de pressa; de fet, aquest recorrent lingüístic ens ha apropat massa al present i potser caldrà girar el cap enrera i recordar, fa cent anys...

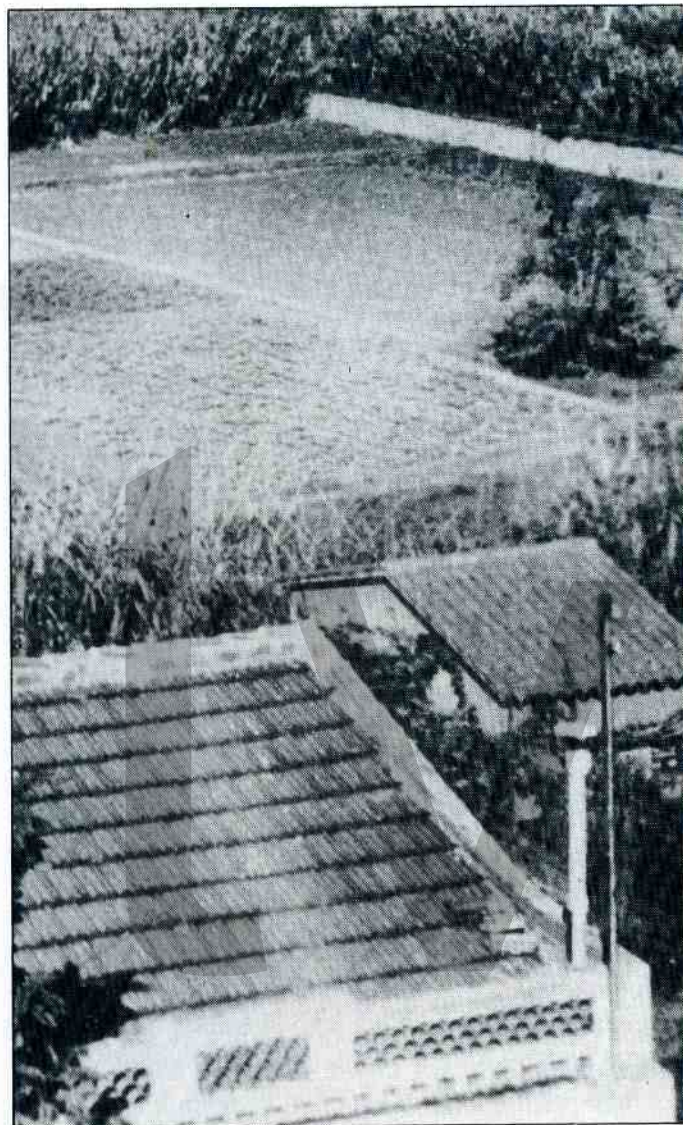

Durant un temps aquesta part del Barri s'anomenà Santa Rosa.

El carrer dels Espriu. En Parcerissas

A les acaballes del segle passat la carena de la serra d'en Mena o de Sistrells no era plena d'edificis com ara: s'hi podia passejar sota la pineda que la recorria i que acabava en el turó del Puigfred. Des d'allí es devia divisar un bon panorama: el Besòs, que s'estenia des del seu congost, entre el turó de Montcada i la serra de Sant Mateu, fins al mar; la carretera de Sant Adrià a Santa Coloma que s'allargassava fins arribar al poble, envoltada de camps de diferents cultius; conreus de regadiu entre aquesta i el riu, i fonamentalment secà quan les feixes anaven conquerint espai dels turons. Sens dubte també s'hi podria observar la Mina, petit canal de regatge que creuava tot el terme i que arribava a les terres del que avui és el nostre barri procedent de can Banús. Passava pel darrera de can Peixauet i de seguida tornava a traspasar la carretera i, paral·lelament a aquesta, s'encaminava cap a la torre Roja, més enllà de la qual ja deixava el nostre terme. I també el Molinet, antic molí fariner, abans anomenat molí d'en Tristany, al peu mateix del turó.

D'aquesta manera, el futur Raval s'haurà de formar a banda i banda de la carretera de Sant Adrià i sense gaire espai adient per a la urbanització. D'una banda les freqüents crescudes del Besòs —els anomenats besosats— no permetran que s'apropi massa al riu; de l'altra, aviat la serra d'en Mena i els torrents que s'hi formen dificultaran —com veurem més endavant— el desenvolupament d'una urbanització racional.

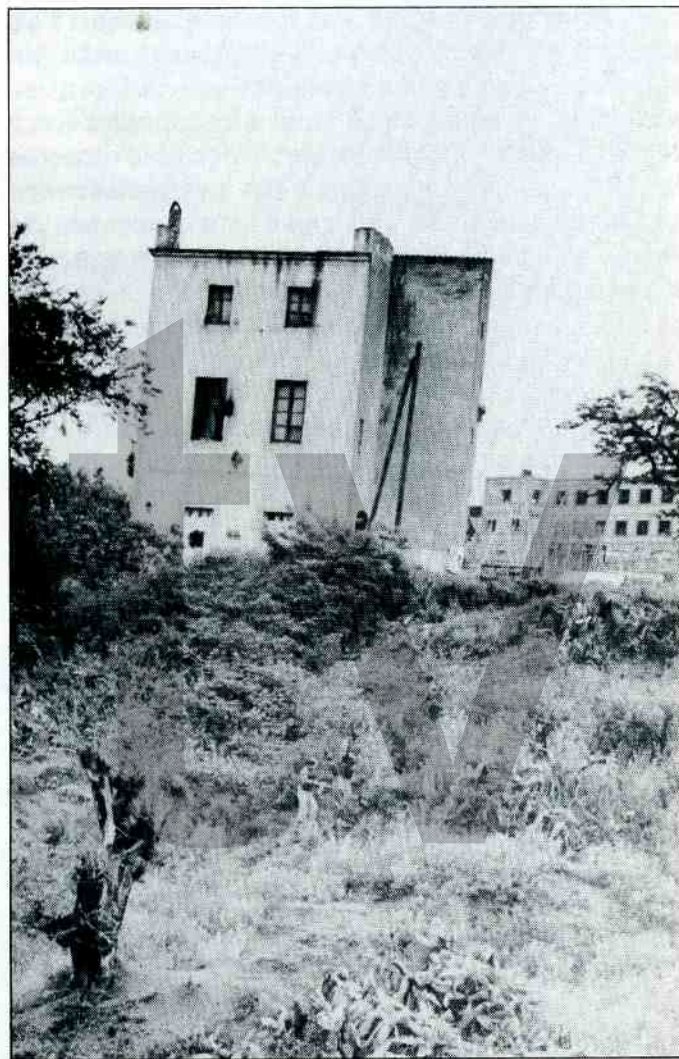
Camps de conreu.

Aquestes terres eren de tres o quatre grans propietaris. Can Peixauet, per exemple, era cap a la meitat del segle XIX d'en Jaume Pons i tenia tant cultius de regadiu, com de secà, des del riu fins a les primeres parcel·les de can Banús. El seu veí era Andreu Aymerich, l'amo de can Dor-

dal, nom que, com ja he dit, fins i tot s'identificà, durant un temps, amb el de tot el barri. La seva propietat era tan important com l'anterior i s'estenia gairebé fins a la mateixa carena de la serra; hi havia plantats cereals, de secà o de regadiu, segons la zona, i també vinya. La masia de can Dordal es trobava al costat de la carretera de Sant Adrià, prop de can Peixauet, però va ser tirada a terra l'any 1875 perquè la carretera s'havia d'eixamplar. Entre aquestes dues hisendes, però cap a l'interior, on avui es troba el Motocross, hi havia la finca de l'anomenat comte de la vall de Marlés. I, ja tocant al barri Adrianenc, la torre Roja, envoltada de feixes, pertanyia a la família dels Gonzàlez. Aquesta torre, abans anomenada mas Vilallonga, era força antiga. A la part de dalt del turó, a tocar de la torre Roja, durant el segle XIX hi havia una gran propietat d'en Joaquim de Mena, però l'any 1871 els mateixos Gonzàlez la van comprar, amb la qual cosa es van fer amos d'una important heretat entre can Dordal i l'actual barri dels Safaretjos. Finalment, a l'altra banda de la carretera, tenien terra els Batista, que eren de Sant Andreu.

Però aquests propietaris no eren els qui treballaven els camps. Gairebé tots vivien fora del poble. Una part de les parcel·les eren portades per masovers, que vivien, bé a les grans masies, bé a cases més humils prop d'aquelles. Sabem, per exemple, que a can Peixauet vivia al començament del nostre segle en Tomàs Alquiza. La resta de les terres es devia arrendar, tot i que els arrendaments eren prou diversos. Tenim notícia d'alguns contractes de rabassa morta, també anomenats establiments a primers ceps; en un d'aquests, el d'un terreny que es trobava a la torre Roja, diu que la peça de terra **«la posseeix a primers ceps a causa d'un establiment que valdrà per seixanta anys a comptar des del dia u de desembre de 1861 (...), per la qual cosa haurà de pagar tots els anys el dia u de**

desembre un cens de quinze lliures catalanes (...), a més a més d'entregar, també tots els anys, a la vespra de Sant Joaquim, un pa-

La Torre Roja.

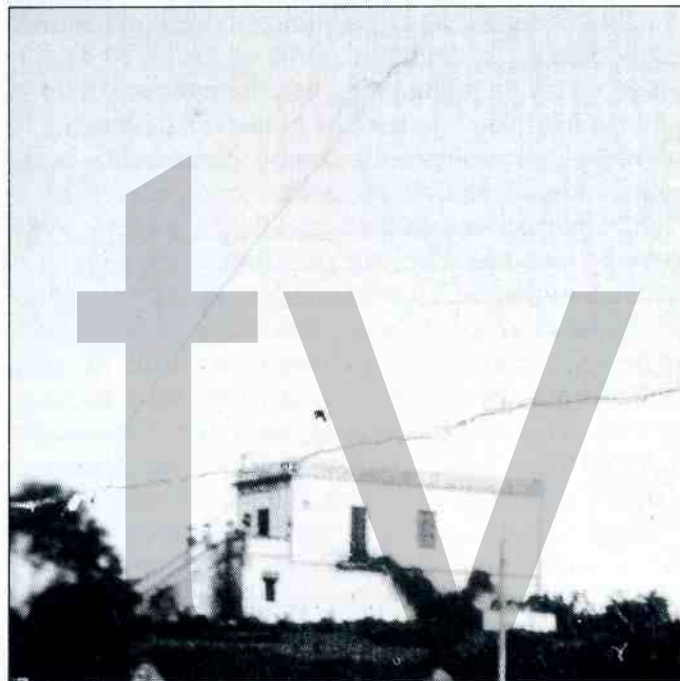
rell de gallines sanes i ben engreixades, les quals gallines es puguin considerar d'un valor de quatre escuts»; aquests censos són variats: hom demana **«dos pollastres el dia de**

sant Joan» o bé **«la vespra de Santa Rosa»** o també **«dos colomins»**... això sí, tots ben **«sans i engreixats»**.³ També coneixem un contracte emfitèutic mitjançant el qual **«Andreu Aymereich i Saladrigas i el seu fill estableixen i en emfiteusi concedeixen perpètuament»** un terreny a **«Joan Pujades i Batllori»** obligant-se aquest i els seus successors a reconèixer-los a ells i els seus successors, com a senyors directes de la propietat i a **«pagar-los perpètuament un cens anual de cent noranta pessetes de bona moneda d'or o plata (...), a pagar l'u d'octubre»**.⁴ Per cert, això donarà origen a la primera casa que es construeix en aquells paratges a la fi del segle passat. Es tracta de can Pujades, que es trobava a la cantonada del carrer de Pau Claris amb la carretera de Sant Adrià.

Aquesta situació durarà fins al principi del nostre segle. Al 1901 els propietaris de can Peixauet demanen permís a l'Ajuntament per posar una fàbrica de cola, i aquest els el concedeix. Però també hi ha canvis a l'altra banda del barri, cap a can Dordal. Hi ha gent de Barcelona que cap al 1902 o 1903 compra algunes petites parcel·les i es fa una caseta. Així naixerà el primer carrer del nostre barri: el dels Espriu, que s'anomenà així perquè alguns d'aquests primers veïns tenien aquest cognom. També es construeix algun edifici al futur carrer de Pau Claris, més enllà de can Pujades. I alhora, però més amunt, gairebé a la carena, en Just Parcerissas també li compra a n'Aymereich un terreny on es fa una torre. Un cas semblat és el d'en Joan Vidal que, el 1902, compra un tros de terra a la vora de la carretera de Sant Adrià, a la cantonada on avui comença el carrer de Roger de Llúria. La barriada Dordal començava a néixer.

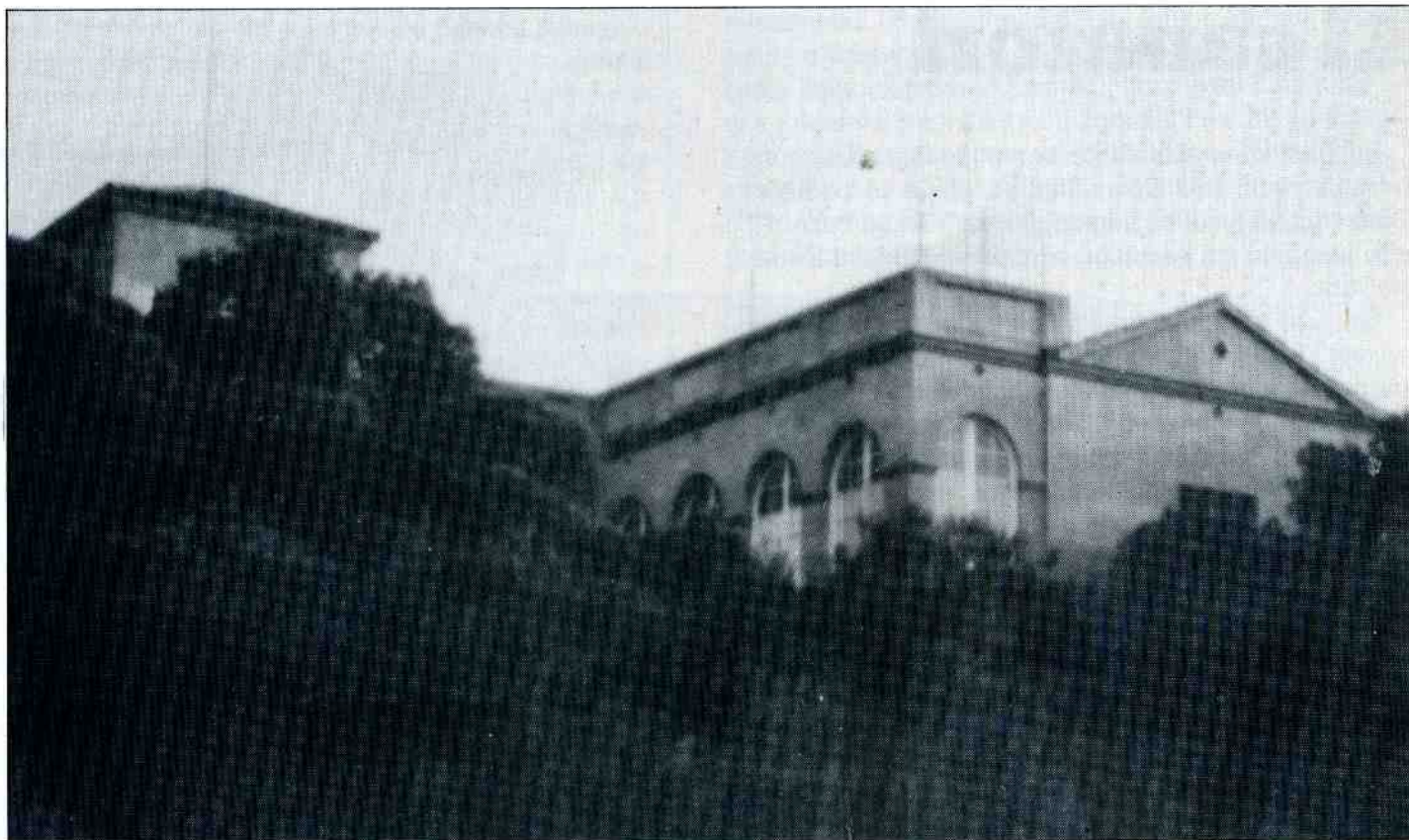
Les cases del carrer dels Espriu es varen edificar gairebé totes al mateix temps. Eren vuit o nou parcel·les que pel davant donaven a aquest carrer i pel darrera a la carretera de Sant Adrià,

separades d'aquesta per un mur que, en bona part, encara existeix. Tres d'aquests terrenys eren dels germans Espriu; l'un —en Francesc— era comerciant i l'altre jornalero. També hi vivia l'Alfons Puig, metge; en Francesc Salvat, que era paleta; l'Antoni Virgili, un altre comerciant... Eren plantes baixes, no gaire grans, i al darrera tenien un petit jardí.

La Torre dels Lleons.

El cas d'en Parcerissas va ser diferent. No es va limitar a adquirir un trosset per construir-hi una caseta. La seva propietat comprenia les dues mansanes de cases, avui limitades pel passeig de Sant Jordi i pel carrer de Pau Claris, d'una banda, i pel carrer d'Elcano —que en aquell temps es deia de Fivaller— i l'avinguda del Santedor, de l'altra. Hi havia diferents cultius i a la part alta es va edificar una torre: la torre dels Lleons.

L'Esperit Sant, al cim del Puigfred.

pavelló destinat a dones malaltes i a serveis centrals de l'hospital de l'Esperit Sant. Aca-bades les obres, aviat es disposà d'aparell de raigs X i començaren a funcionar els serveis de dispensari, de respiratori i d'oto-rino-laringologia en els quals es diagnosticaven les tuberculosi pulmonars».⁵

Més endavant el Sanatori es continuà ampliant: hi havia el projecte de fer un gran casali-ci, amb un cos central –on hi hauria tots els ser-veis de medicina, especialitats i cirurgia, mes els serveis domèstics de cuina, rentadors i mante-niment– i dues ales laterals per a l'allotjament dels malalts. Però d'aquest projecte, solament

se'n construí l'ala dreta, que té quatre plantes, i així és com el coneixem actualment.

Durant la guerra el Sanatori fou transformat en hospital de sang i s'anomenà **«Màxim Gor-ki»**. Després del 39 passà a formar part del **«Pa-tronat Nacional Antituberculós»** fins que l'any 45 tornà a fer-se'n càrrec l'Associació de l'Esperit Sant.

A la fi dels seixanta la tuberculosi cada cop té menys importància i, des d'aleshores el Sanatori s'anirà convertit cada cop més en un hospital més general... però això ja ens apropa massa al present i cal que tornem als anys 20, quan enca-ra el nostre barri era a mig fer.

Els anys 20

La posició neutral de l'Estat Espanyol en la Primera Guerra Mundial va afavorir el creixement econòmic, fins al punt que va aparèixer tota una nova classe de «nous rics», alguns dels quals s'enriquiren gràcies a fàcils negocis de caire especulatiu.

Això també va succeir a Santa Coloma on l'Anselm de Riu va comprar bona part de les terres de conreu i les transformà en parcel·les que, a poc a poc, va anar venent a centenars d'obriers i menestrals. En aquests petits terrenys es van fer casetes que tenien al darrera un petit jardí o un hortet.

Al Raval aquest procés no va ser generalitzat, però una part dels propietaris va seguir l'exemple d'en Riu. Així, l'any 22 l'Ajuntament acorda **«aprovar (...) el plànol de la urbanització de les finques que es troben situades en aquest terme municipal propietat de la Sra. Rosa Pons i Oliver de Ginesta i don Antonio Oriola Cortada i Renom, comte de la vall de Marlés»**⁶; es tracta del secà de can Peixauet i de part de les terres del paratge anomenat **«els Pins»**, ja esmentat. D'aleshores ençà aquestes parcel·les s'aniran venent i s'hi edificarà. És un procés que es desenvoluparà durant tota la dècada, però que va ser relativament ràpid. N'Esteve Puig, un dels primers que hi va venir, ens ho explica prou gràficament: **«va ser tota una foguerada i, en quatre dies, com si hagués sigut una florida de rovellons, igual, van començar a sortir casetes per tot arreu»**.⁷

Bona part de la gent que hi va venir era de Barcelona, dels barris més populars, com la Barceloneta o el Poble Nou, atrets pel caràcter sanità i saludable de la zona, prova del qual era l'establiment, com hem vist, del Sanatori. Més endavant també hi van arribar d'altres llocs, mur-

cians i aragonesos, sobretot. **«La gent vivia del jornal, eren jornalers»**, ens ha dit el senyor Puig, però **«alguns eren de classe mitjana; tenien una botigueta i anaven i venien el cap de setmana»**.⁸

Arribaven i, quan podien, es feien una caseta, gairebé sempre ells mateixos: **«la casa la vam fer de mica en mica... el dissabte i el diumenge; el meu pare feia de paleta i nosaltres de manobres (...)»**,⁹ o també **«el meu pare va comprar el solar a terminis i a dos rals el**

El secà de Can Peixauet es parcel·là als anys 20.

pam. El teníem tancat i quan aconseguíem estalviar cent pessetes compràvem un sac de ciment, quatre totxos, dos sacs de calç i un carro de sorra i fèiem un tros de caseta».¹⁰

D'aquesta manera es va urbanitzar bona part d'aquesta zona del barri. De les terres de can Dordal també es van vendre alguns terrenys, però les vendes no tingueren mai un caràcter

tan general. Per això, abans de la República, el Raval era molt més poblat precisament cap a can Peixauet, des del carrer de Pons i Pons fins al de Roger de Llúria, just a l'inrevés del seu inici.

Les cases eren gairebé totes de planta baixa, més aviat petites, però també n'hi havia de més grans. Així, mentre en Bernardino Aguiló, del carrer de Monturiol, s'havia d'acontentar amb dues estances i un passadís –una cuina-menjador i un dormitori, segurament–, la casa d'en Ramon Lamarca tenia la cuina i el menjador separats, a més a més de quatre cambres.¹¹

Els carrers estaven sense asfaltar i molts cops eren travessats per torrents o rieres: **«hi havia una riera que anava a parar al riu. Passava per aquí darrera i recollia les aigües de les muntanyes del Motocross on acaben avui els carrers de Monturiol, de Francesc Julià i d'Àngel Guimerà i l'avinguda de Santa Rosa. La riera passava per sota de la carretera, entre l'avinguda de Santa Rosa i el carrer de Monturiol. Hi havia un pontet al carrer d'Àngel Guimerà perquè passessin els carros; era de troncs d'arbres coberts de terra».**¹² D'altra banda, tampoc no hi havia aigua corrent ni clavegueram. Cada casa tenia un pou mort i, pel que fa a l'aigua del safareig o de la cuina, la gent la deixava anar al carrer. Així, a mesura que es va anar poblant, davant de cada casa hi havia freqüentment fang i aigua entollada. Per proveir-se d'aigua, algunes cases tenien pous; sabem, per exemple, que l'any 22 es demana permís a en Francesc Espriu, un dels veïns més antics del barri, per instal·lar una bomba al seu pou, com han fet a Sant Adrià, per tal d'abastar una part de la barriada. I també hi havia la Mina: **«al principi era d'aigua clara»**, segons el senyor Esteve Puig, **«el meu pare l'havia utilitzada per tenir els tramussos en remull (...). Be-**

viem aigua d'aquella. Després ja va començar a venir més gent. Les dones rentaven la roba a la Mina, i de tant en tant ja veies que passava una mica de bromera o de sabó».¹³ Sembla també que en els primers temps hi anava una bóta per portar aigua i d'aquesta manera poder omplir els cànirs, **«quan plovia li quedava la roda ensorrada fins l'eix»**, em diuen.

Des del punt de vista urbanístic no hi va haver massa planificació. Un cop delimitats els carrers, ja es va donar tot per fet. No hi feia res que aquests s'obrissin en vessants muntanyencs de fort desnivell o coses per l'estil. Això ha fet, per exemple, que les cases més antigues del carrer de Roger de Llúria, a la banda del Motocross, avui estiguin força metres per sota del carrer, amb greus problemes d'humitat i de clavegueram, entre d'altres; segons els veïns, els van dir **«que el carrer baixaria...»** També al mateix carrer, però a la part baixa, a tocar de la carretera, les cases, a conseqüència del fort desnivell, es feien a dalt de tot de la muntanya; per pujar-hi hi havia escales: trenta o quaranta esglaons.

El barri, doncs, ja estava poblat. Però la gent havia d'anar a treballar. Com ho feia?. Ens ho respon directament un dels nostres testimonis: **«a les cinc del matí sortia d'aquí i anava caminant fins al pont de Sant Adrià; la carretera era plena de fang... també hi havia la passera, que eren quatre taulons que travessaven el riu, i, ja a Sant Adrià, el tramvia, que valia deu cèntims; jo no l'agafava perquè així podia estalviar per anar al cine, que també valia 10 cèntims».**¹⁴ O un altre: **«jo també treballava a Barcelona; que com anava?. Oh, passant les mil-i-una!; passàvem el riu per una passera que hi havia i quan baixava la riuada se'ls enduia (els taulons)... callia aleshores passar pel pont de ferro del tren».**¹⁵

En aquest temps es van construir moltes «torres» al Barri.

El barri.

Les societats

L'ambient de barri es veïe afavorit, entre d'altres coses, per la proliferació de comerços i societats.

Bona part dels establiments comercials es trobaven a la carretera, que en aquell moment s'anomenava carrer del Raval. N'hi havia de molts tipus, però abundaven les botigues on es venia una mica de tot. Tanmateix coneixem els noms i els articles més característics que s'hi despatxaven. Així, mentre, carretera enllà, hi havia can Roca, que era una cansaladeria, més a

Aquí hi havia, a la guerra, la Cooperativa.

prop de Santa Coloma venia vins l'Isidre Pons, concretament a quaranta, quaranta-cinc o cinquanta cèntims el litre; també es podia comprar al mateix carrer bacallà i llegums cuits a la botiga d'en Gabriel Puiggali, o proveir-se de carbó a la carboneria d'en Magí Dejuan. Però també hi havia comerços a d'altres indrets del barri com ara una drogueria al carrer de Ginesta, regentada per en Vicente Layete, o una altra al de Núria, o els materials de construcció que tenia Francesc Julià al carrer de Roger de Llúria... No podien faltar aquells establiments de poca importància numèrica, però força indispensables en qualsevol comunitat; un d'aquests era la barberia que portava en Francesc Cánovas, situada també a la carretera. Després s'hi podien comptar alguns llocs més especialitzats, però això sí, més escassos. Hi havia, per exemple, una botiga on venien màquines de cosir i de brodar; el seu propietari era en Domingo Domenech. O la Rita Navarro, que venia safrà.

Pel que fa a les societats, n'hi havia de ben diverses. Una de les més antigues era la Cooperativa. El seu nom complet era el de «**Societat Cooperativa Obrera de Consum l'Esperança**» i també era a la carretera, segons em diuen, «**davant d'on ara hi ha una botiga de materials de construcció. Al costat de la farmàcia hi ha un solar, i, també al costat, es trobava la cooperativa**».¹⁶ Després, durant la guerra, es va traslladar a la cantonada amb l'avinguda de Santa Rosa, on ara hi ha el bar Roque. Una dotzena de famílies del barri hi estaven associades i els productes es venien més barats. Aproximadament es va fer cap el 22 o 23.

A la Cooperativa també es feia ball i hi havia un petit escenari on es representaven algunes obres de teatre.

Però l'entitat dramàtica per excel·lència del barri va ser, sens dubte, la Joventut del Raval. Allí es va crear un quadre escènic que dirigia

l'Esteve Puig. Cada quinze dies representaven una obra i en el seu repertori abundaven les peces d'en Guimerà, en Russinyol o d'Ignasi Iglésias. Encara hi ha qui recorda algunes de les que s'havien interpretat: «(...) **havien fet l'Heroi, el Manelic, Terra Baixa...**». ¹⁷ A la Societat també hi havia un cor i es feien altres activitats com ara conferències i xerrades. Fins i tot hi va ser la Federica Montseny que va parlar sobre «**La cultura como medio de emancipación de los pueblos**».

L'entitat es va fundar a principis dels anys 20, quan el barri estava ja bastant poblat. El seu local social va anar canviant de lloc. Primer estava situat on ara és el col·legi Monturiol. Aquell local era propietat d'en Francesc Julià que fou una persona molt apreciada en el barri. Va ser durant força temps el president de l'entitat i també l'alcalde de la barriada. Tenia la seva casa més amunt dels locals de la Joventut del Raval, on també hi havia uns safarejos públics. Segons ens diu el senyor Puig, «**també és important com es va construir aquest local. El senyor Julià no tenia prou diners (per fer-lo); per edificar-lo va fer uns bons de 50 i de 100 pessetes... Anaves i els hi compraves, i ell te'ls anava amortitzant. Això es va fer l'any 23 o 24**». ¹⁸

Com deia abans, la Societat primer va estar allà; més endavant es va traslladar a una bacallaneria que hi havia a la carretera, on ara hi ha una casa d'objectes de regal; després van passar a la Cooperativa i ja, finalment, l'any 28, a la seva seu definitiva del carrer de Monturiol, número u.

Era una mena de centre social on es reunia la gent del barri. Hi havia un piano de maneta i s'hi feia ball. Hi anava la gent més jove, i la més gran també, sobretot quan hi havia representacions. «**Els que vivien als Pins solament baixaven si sabien que fèiem una funció teatral. Baixa-**

Segell de la Joventut del Raval.

ven, prenen cafè i copa i es fumaven un puro; tot plegat valia vint-i-cinc cèntims. L'entrada era de 10 cèntims... però no era pels actors, no!. Després de tres o quatre funcions, fèiem un ressopó tots plegats», m'expliquen. Entre la gent que hi actuava hom recorda els germans Bayona —de la torre dels Lleons—, una senyora que es deia Milagros, la Remei —que feia d'actriu—...

Com ja he dit, la coral també va tenir força importància. Primer hi havia un veí, que es deia Adolfo Torres de Pablo, que feia una mica de director, però més endavant va venir un mestre

En el barri hi havia varies societats de veïns.

que vivia a Barcelona i que es deia Vinyes. **«Era un senyor amb barba i bigoti, baixet... quan ell va morir, va continuar el seu fill».**¹⁹ Per la Pasqua Florida sortien a cantar les caramelles, que eren unes cançons que es cantaven pel carrer en determinades èpoques. Es feia un recorregut pel barri, que també arribava a la plaça de la Vila de Santa Coloma. Portaven dos o tres guitarristes, un violí, unes castanyoles i, fins i tot, algú una pianola. S'interpretaven dues o tres peces de concert, però la resta era una mescla de cançonetes, bona part de les quals eren de caire satíric, i que de vegades feien referència a algunes de les cases que anaven a visitar. També portaven un cistell amb cintes i de tant en tant els queia algun duro. Una bona mostra de l'ambient que envoltava les caramelles és la petició per dur-les a terme que la Societat va fer a l'Ajuntament l'any 25: **«El sotassignat (...) atentament exposa que per al dia onze d'aquest mes, a la nit, demana permís a aquest Magnífic Ajuntament per poder sortir en corporació per cantar les típiques caramelles amb l'estendard de la Societat, la típica barretina i una tira a l'americana amb una rosa vermella; aprofito per enviar-los les lletres de les cançons que cantarem (...)».**²⁰ Precisament aquestes cançons s'han conservat i aprofitarem per reproduir-ne un trosset: **«Ja hem arribat / A la nostra diada / I us venim a cantar / Amb**

humor i bona cara / I tots alegres / I divertits / Anirem sempre / Com bons amics / Som de la broma / ... / I perquè som de la broma / ... / Aquell que s'enfadi / Tindrà dos treballs». D'altra banda, per Pasqua Granada feien una sortida a alguna ciutat de fora.

A més d'aquesta societat recreativa hi existien altres tipus d'agrupacions de caire divers. Per exemple, ja l'any vint-i-u, José Francisco, com a president d'una comissió organitzadora, vol fer una reunió al final del passeig de Sant Jordi, davant de la torre dels Lleons, per tal de crear una societat de propietaris del Raval. Després en tornem a sentir parlar, d'aquesta entitat, ja creada. L'any 25 una **«Sociedad de Propietarios del Arrabal»** renova la junta i cesa de president José Francisco Fusté per donar pas a Mariano Carné, que era un militar que vivia al carrer de Pau Claris. El nou secretari va ser en Francesc Espriu, del carrer dels Espriu. Això, l'adreça d'altres membres de la junta i també el lloc on es va fer aquella primera reunió de la **«comissió organitzadora»** em fa pensar que aquesta associació estava molt més arrelada a la part del barri més propera al Sanatori. Ens ho confirma també l'existència d'una altra entitat semblant, però més lligada a l'altra banda del Raval, que s'anomenava **«Socorros Mútuos de la Agrupación de Vecinos del Arrabal».** El

L'Estendard de la Societat Coral.

president era Inocencio Sierra Moreno, que vivia al carrer de la Sardana, i la seu de l'associació es trobava a l'avinguda de Santa Rosa, número cinc.

Un altre local important pel que fa a la vida del Raval d'aquests anys va ser el cafè Pigall. Segons un testimoni de l'època, **«el cafè Pigall era un local que van fer quan van venir uns senyors estrangers. Era cap a l'any vint-i-cinc o vint-i-sis. Feien festivals cada setmana, fins i tot balls. Ara són tres habitatges i abans era tot un local. Era potser la sala més important del barri»**. El cafè estava a la carretera, al número vint d'aleshores, i l'any 25 s'hi va instal·lar una altra entitat, la **«Societat Recreativa i Deportiva Arrabal Sport»**. El dia vint-i-vuit de maig se'n va fer la inauguració amb actes diversos, des de l'enlairament de globus a una cercavila amb una banda de música i un gran ball al vespre.

I ja que parlem de festes, acabarem aquest ampli recorregut associatiu dient quatre coses de la Festa Major del barri. Els actes es feien per Sant Jaume i estaven organitzats per la Societat Coral. Es guarnia el carrer de Monturiol i de vegades s'instal·lava un envelat. Els actes eren els usuals de qualsevol festa de barri: ball i cercavila amb la mateixa orquestra, interpretacions corals, vermut de les autoritats, etc.

D'aquesta manera, en entrar la dècada dels 30, el Raval ja era un barri pròpiament dit, fins i tot prou allunyat del poble com per tenir la seva dinàmica, on hi havia qui feia escola, la senyora Clotilde, per exemple, que, segons ens diuen, s'estava al carrer de Sant Francesc; on aviat hi haurà **«La Vaqueria»**, situada a can Peixauet i que fornirà de llet durant molts anys totes les llars del barri; on fins i tot hi haurà qui farà matuta, com en Joan Calvet, el propietari del Molinet... i hi haurà una casa de barrets, la **«Llum Vermella»**, allà dalt, als Pins.

De la república a la postguerra

Fins ara gairebé no ens hem referit a cap dels successos polítics o socials que es produïren a l'Estat espanyol durant aquests temps. De fet, la seva incidència en l'evolució del barri va ser molt poc notòria. No és el cas del conjunt d'esdeveniments que sotragaren les estructures estatals a finals de la dècada dels 30. Així, doncs, intentarem explicar de quina manera varen influir aquests en el nostre Raval.

No tenim constància que la proclamació de la República produís algun tipus d'activitat al barri. Segurament la gent que ho podia fer es va afegir als actes que sabem que es van desenvolupar a Santa Coloma. Però aviat, **«en començar l'estiu de l'any 1931, proclamada la República, (...) aparegué TASCÀ, setmanari català del Raval, domiciliat al carrer de Pau Claris, número dos. El seu preu era de 15 cèntims cada exemplar i de 8 pessetes el de la subscripció anual. Tenia vuit pàgines de bon paper, excel·lent tipografia i notable contingut artístic i literari»**.²¹ També hi havia dos regidors del Raval en el primer consistori republicà: Miquel Esteve, que havia estat durant anys secretari de la **«Joventut del Raval»**, i Joan Ubach, tots dos per la Coalició d'Esquerra. El primer era conseller independent, mentre el segon representava el Partit Republicà Radical.

Una de les primeres mesures que va prendre el nou Ajuntament va ser la de canviar el nom

d'alguns carrers. Aquí va afectar l'avinguda de Santa Rosa i la carretera de Sant Adrià que s'anomenaren des d'aleshores avinguda de Blasco Ibáñez i de la República, respectivament. Cal recordar, però, que l'actual carrer d'Elcano es deia en aquell temps de Fivaller i el que després els franquistes batejarien amb el nom de Churruga, ja s'anomenava de Pau Claris, igual que ara.

En produir-se els Fets d'Octubre, l'Ajuntament que s'havia triat poc abans, al gener del 34, i en el qual ja no estaven representats els dos veïns del Raval que abans hem esmentat, fou destituït. I l'autoritat militar en nomenà un altre; en aquest nou –i digital– consistori, hi entrà un altre veí del nostre barri: Jaume Roca, de la Lliga. Els Roca, ell i el seu germà, hi havien vingut cap als anys 20. Hom conta que el germà d'en Jaume havia estat de la CNT, però que després va trencar amb aquesta organització sindical... Un dels membres de la CNT del barri ho recorda: «(...) **havia estat de la CNT; però després ja es va fer burgès... i ja no ho era**». ²² Els Roca tenien una botiga, una cansaladeria, a la carretera, prop del Sanatori. En Jaume també va ser alcalde de barri.

I s'aixecaren els militars, poc després de les eleccions on guanyà el Front Popular, que aquí s'anomenà Front d'Esquerres. A Barcelona els obrers i les obreres jugaren un paper molt important per aconseguir el seu avortament. Molta gent de Santa Coloma, i també del Raval, participaren en l'assalt de les casernes de Sant Andreu. Un testimoni excepcional, que vivia i viu al Raval ens ho conta: «**Vam anar a Montcada a buscar un camió de dinamita. La gent de dretes, quan el van veure, tremolava. Com que les casernes no podien caure de cap manera, i jo les coneixia –hi havia la claveguera, i el centre de desguàs era a l'entrada de la caserna– vaig dir: “agafem tres caixes de dina-**

La Caserna de Sant Andreu.

mita, fotem-les, i força metxa, perquè si ens agafa aquí dintre ens reventa”; i així ho vam fer, ho preparam, hi fotem dos rotllos, li fotem foc, i de seguida va explotar. Així vam assaltar la caserna. Ens vam trobar amb les metralladores, que estaven desarmades, sense el trípod... Les vam agafar i en vam portar unes quantes a l'Ajuntament, al Comitè, allà a la Plaça». ²³

Els ponts van ser destruïts.

Començava d'aquesta manera la guerra. Molta gent del barri participà en les milícies, que després es transformarien en exèrcit regular. Aquí la vida continuava, però trasbalsada per les exigències de la contesa. En els primers moments alguns elements dretans del barri van ser eliminats per escamots armats, la majoria de fora del barri. Un d'ells va ser un forner que deien que havia estat del Sindicat Lliure. Al ba-

rrí aquest fet va sobtar molta gent, perquè se'l considerava un bon home.

La quitxalla aviat s'acostumà a la nova situació i la introduïren en els seus jocs. **«Jugàvem a cops de pedra amb els xavals del Bon Pastor. Hi havia una guerra tremenda, però tremenda. Amb la sorra fèiem les trinxeres...».**

A la muntanya del Sanatori s'instal·laren unes bateries antiaèries. Segons em diuen, **«els**

avions bombardejaven, les bateries disparaven, el reflectors buscaven pel cel... Jo era petit, però encara ho recordo».²⁴

Al barri no va caure cap bomba. Hi havia refugis, la majoria molt precaris. «**N'havia un allà on hi ha ara el forn. Fins i tot diuen que hi va néixer un nen. Era una espècie de cova, un forat que anava per sota de la carretera. Un altre era en una casa propera a can Roca; aquest connectava amb una claveguera que anava al riu, i potser era al que hi anava més gent. Era una habitació del soterrani i per un forat s'arribava a la claveguera, i per la claveguera –arrossegant-te– podies arribar fins al riu. On jo vivia n'hi havia un altre. I un altre a la casa d'un sabater que també era al costat de la carretera».**

«Un altre estava situat a la Muntanya Partida, que en dèiem. Això era una mena de passatge que comunicava el carrer de Sant Jordi i el de Roger de Llúria, a dalt de tot del primer. Me'n recordo com si fos ara quan la ràdio deia: 'Atenció barcelonins, hi ha perill de bombardeig'... i tocaven la sirena, i tothom corria cap als refugis; de seguida senties les bateries del Sanatori... bing, bang... bing, bang.»²⁵

Els ponts, tant el de Santa Coloma com el de Sant Adrià estaven destruïts i s'havia d'anar per les passeres, de les quals ja n'hem parlat.

Al principi de la guerra al local de la Joventut del Raval es va introduir alguna gent –uns eren del barri i d'altres no– que van instal·lar una barricada a la carretera per controlar aquesta entrada de Santa Coloma. Potser per això el barri tindrà fama d'esquerrà. També es col·lectivitzaren les barberies que hi havia al barri, la qual cosa volia dir que es posaren d'acord per treballar tots plegats.

Però tot això es va acabar al trenta-nou, quan van entrar les tropes feixistes. **«Recordo per-**

fectament aquell dia. Tothom deia, "els nacionals, el nacionals, ja són aquí", llavors a la carretera hi havia uns plataners; recordo les fulles com es movien... era que passava l'aviació i metrallava. Suposo que serien les tropes d'en Franco que, en arribar aquí, devien voler sembrar la por. Recordo quan van entrar els moros...».²⁶

Va haver-hi molta repressió. Es van emportar gent a la Modelo. En Miquel Esteve va ser afusellat. En Pablo Andreu, un altre veí del barri, també, perquè havia format part del comitè de la seva fàbrica. Molta gent va haver de fugir...

Vénen després els difícils i grisos anys de la postguerra, dels quals poques coses sabem. Però el temps passa i a finals dels 40 tornem a trobar activitat al barri: es torna a fer la Festa Major.

Va reiniciar-se l'any quaranta-nou. La primera es va celebrar pel setembre i, com que coincidia amb la de Santa Coloma, només els van deixar fer ball dissabte, que era l'únic dia que en el centre no n'havia a l'envelat. La festa era, com hem dit, dissabte, i també diumenge, dilluns i dimarts. L'any següent la van passar a Sant Jaume, com s'havia fet antigament. Els primers tres anys es guarnia l'avinguda de Santa Rosa, es posava sauló i allí es feien les diferents activitats. Després ja es va començar a muntar l'envelat. El primer es va aixecar davant del bar Sport, ja que aleshores aquell solar encara no estava edificat; més endavant es va traslladar a la mansana entre el carrer de Pau Claris i el passeig de Sant Jordi.

Era una festa de barri on participaven gairebé tots els veïns i veïnes. Principalment l'organitzava la joventut del moment, sota el patrocini d'en Francesc Cánovas, que era un dels barbers del barri, i també el seu alcalde. Van venir els artistes més coneguts de l'època: José Guardiola, Rudy Ventura...

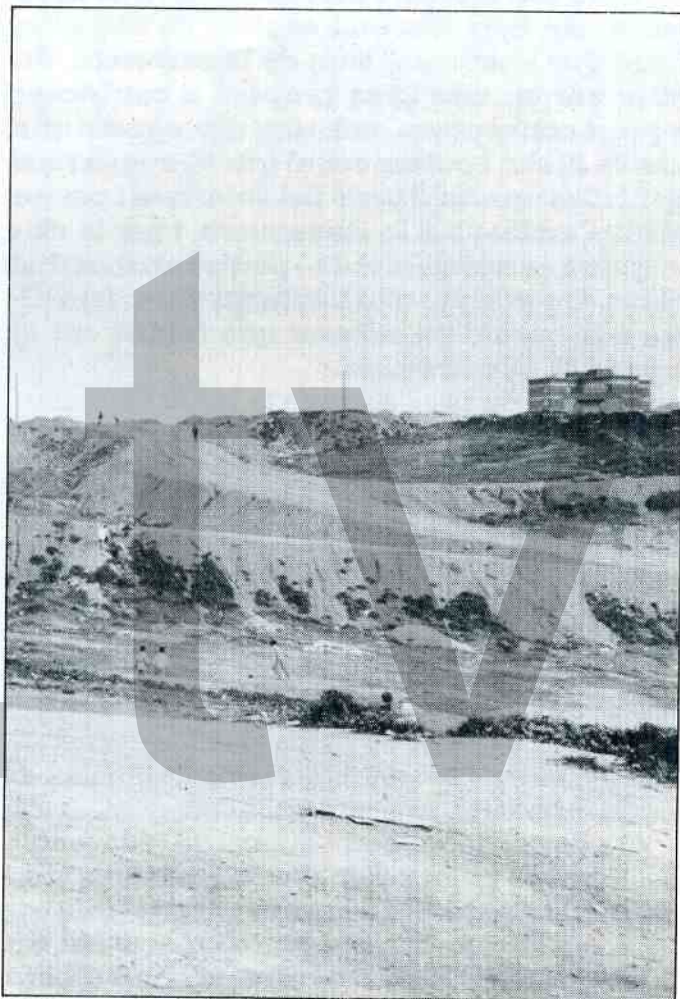
El desgavell urbanístic

Com va evolucionar el Raval durant aquests anys?. Ho podem veure comparant dos plànols, l'un de l'any 36 i l'altre del 51. Hem de recordar que partim d'una situació en la qual el barri està més urbanitzat cap a la banda de Santa Coloma, fruit de la parcel·lació del secà de can Peixauet. A la banda dreta solament el carrer dels Espriu i la zona del carrer de Vital estan bastant construïdes. Doncs bé, en el període que estudiem, el barri creix amb més intensitat precisament per aquesta banda. Per exemple, la mansana limitada pels carrers d'Elcano i de Pau Claris i pel passeig de Sant Jordi augmenta, en densitat, aproximadament un 800%; la que es troba entre el mateix carrer de Pau Claris, el dels Espriu i el de Vital, un 180%; i un 250% la situada entre l'actual avinguda de la Generalitat, el passeig de Sant Jordi i els carrers d'Elcano i de Roger de Llúria. A l'altra banda solament els voltants dels carrers de Ginesta i de la Sardana sofriran un creixement semblant, a conseqüència sobretot de l'aparició del passatge de Calpe. També s'incrementaran les construccions a l'altre costat de la carretera, cap al riu.

Els edificis continuen sent baixos, gairebé tots de planta baixa i terrat, encara que també n'hi ha que tenen primer pis, i un pati o hortet al davant o al darrera. Hi ha encara bastants zones lliures com l'anomenada «**Muntanyeta**» o per allà, cap a la «**Muntanya Partida**», i, evidentment, el tros dels Pins.

Tot això trontolla d'ençà dels 60; el canvi de política econòmica del franquisme, l'apropament als USA, etc., propiciarà un cert creixement industrial que atraurà importants onades

d'emigrants cap a Barcelona i la seva zona metropolitana. Tots els barris de Santa Coloma sofriran un creixement desorbitat i anàrquic, sense que l'Ajuntament prengui cap tipus de mesura reguladora, ans al contrari, més aviat serà un

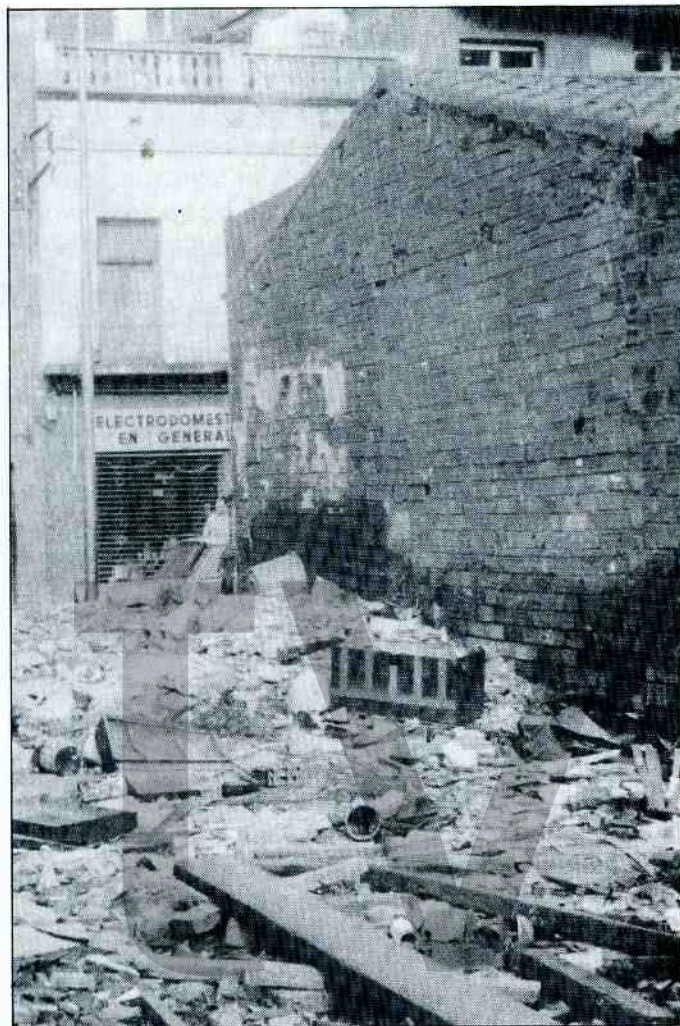
El Motocross, la principal zona «lliure» del barri.

animador de l'allau especulativa. Vegem com va afectar tot aquest procés al nostre barri.

Com hem vist, el Raval estava bastant construït ja en aquesta època, això sí, amb impor-

tants buits sense edificar. D'altra banda, la qualificació de **«zona urbana extensiva»**, amb unes certes limitacions d'altura per a la construcció d'habitatges, establerta pel Pla Comarcal del 53, junt amb la inexistència –fins a l'aparició del projecte del Motocross– de plans parcials que alteressin aquesta qualificació, i, sens dubte, la manca de mitjans econòmics de la gent que s'hi instal·là, va influir en la manera en què es produí el desgavell urbanístic en aquest indret: proliferació de barraques, manca de serveis de tot tipus, inexistència de grans blocs, aprofitament irracional del sòl, males condicions higièniques...

Un informe del capellà de Santa Rosa de principis del seixanta que inclou tot el **«sud-est»** de Santa Coloma, i, per tant, també el Raval, pot ser una bona radiografia de la situació. Mentre que hi vivien aproximadament unes vint mil persones, no hi havia cap centre social o recreatiu, però, això sí, la zona era atapeïda de bars i tavernes –uns seixanta–. No hi havia cap metge, i tampoc cap transport públic. D'altra banda, el setanta per cent dels carrers no tenia clavegueres, i no n'hi havia cap que gaudís de l'asfalt, ni tan sols de voreres. Dels més de quatre mil nens i nenes de més de cinc anys, tres mil estaven mal escolaritzats, i, evidentment, no existia cap escola bressol. Més de mil cinc-cents barraques estaven esparses –i, de vegades, juntes, ben juntes– per la zona. Vuit mil persones vivien rellogades. A cada carrer solament feien llum –i això poques vegades– una mitjana de quatre bombetes. Finalment, per abastir la majoria de llars sense aigua corrent, solament rajaven sis fonts. Un quadre, doncs, desolador. Algunes persones que ho van patir ens ho recorden: **«Jo vivia en un bloc del passeig de Sant Jordi, dels primers que es van fer allí. Els edificis nous es van fer aprofitant l'espai que les torres tenien de jardí; les torres continuen**

Un solar.

existint encara, al darrera, a l'alçada d'un àtic. Hi ha un problema greu en aquests edificis perquè es va treure la terra i hi ha molta humitat als baixos. En aquella època solament hi havia dos blocs. No hi havia cotxes o n'hi havia molt pocs. Al cap de poc temps d'estar allà vaig veure el primer, un Gordini. El carrer no estava asfaltat. Les clavegueres eren de joguina, i sempre teníem greus pro-

Quin carrer!

bleses». ²⁷ I un altre: «(...) el pis era al carrer dels Pirineus. Tenia tres habitacions, menjador, cuina i bany. Vivíem diferents familiars, tres germans, dos nebots de la mestressa, els pares del matrimoni propietari, aquest i els seus quatre fills. En total entre 11 i 13 persones de manera habitual». ²⁸ Fins i tot el capellà del moment conserva vius els records: «**Només hi ha un carrer que era asfaltat en aquella època; és l'avinguda de Santa Rosa, on, per mi, van fer un desastre, perquè van treure tots els arbres; (...) hi havia tot de moreres, i la gent baixava a prendre la fresca. Van asfaltar el carrer quan va venir-hi el bisbe a inaugurar el col·legi Immaculada; ho van fer perquè veies que hi havia un carrer asfaltat. Asfalten l'avinguda de Santa Rosa, el carrer de la Sardana i un tros del dels Pirineus. També hi ha carrers amb diferències d'alçada. Al carrer de Sant Francesc, de banda a banda, hi ha més de dos metres de desnivell**».

«**Les aigües corrien pel mig dels carrers. Al de Sant Andreu, per exemple, la gent anava escombrant les deixalles, i aquestes navegaven com per un rierol...**» ²⁹

Pel que fa a l'ensenyament, les condicions no podien ser pitjors: únicament hi havia un col·legi públic, el Monturiol. En aquell moment l'edifici era diferent, «**eren dos barracons on hi**

havia dues aules, una de nens i una altra de nenes». ³⁰ La mestra de la classe de les noies es deia «**doña**» Carmen, i les aules dels nois les portaven el senyor Badia i el senyor Piqué. Les condicions del col·legi no eren molt bones. Fins i tot després de fer el nou edifici no van millorar excessivament. Encara a l'any 81 els mestres es queixaven d'aquesta mala situació: un titular de la revista GRAMA deia «**Els nens s'han passat el curs torejant rates**». ³¹

També l'any cinquanta-nou va començar a funcionar una escola privada, la «**Institución escolar Santa Rosa**», que estava situada, i encara ho està, al número seixanta-sis del carrer de Roger de Llúria. El seu director va ser «**don Hilario**», que va presidir l'escola durant vint-i-nou anys. En aquells anys les classes estaven atapeïdes de nens i nenes (en van arribar a tenir seixanta per aula!), i de totes les edats, des dels 6 fins als 14 anys. Més endavant s'anaren desdoblant fins arribar a fer tota l'EGB, ja en la dècada dels setanta. L'ensenyament sempre va ser força tradicional, cosa que atreia una part dels pares i mares del barri.

En fi, el Raval ja era un lloc on convienien els blocs, generalment construïts amb materials d'escassa qualitat, les barraques, i els solars «**lliures**», però atapeïts d'escombraries, rates i runa; ple de gent, i sense cap servei, és a dir, tot un suburbi.

La parròquia.

El centre social

Tota aquesta allau migratòria no es va produir solament al nostre barri, sinó que s'estengué com una taca d'oli per tot Santa Coloma. En aquella època, els anys seixanta, la nostra ciutat només tenia una parròquia, l'església major, i es va fer evident que ja no donava l'abast.

Per aquesta raó se'n va fer una altra, que anava des de l'Esperit Sant fins al Fondo; segons en Joan Moran, que després seria capellà del Raval, el límit entre totes dues era el carrer de Milà i Fontanals. Però el cas és que aquesta nova no va ser dotada de cap edifici on poder realitzar les seves activitats. El primer capellà va ser en Joan Mata i les primeres misses i casaments els va fer al col·legi Immaculada. Més endavant, li van llogar una casa del carrer dels Pirineus que era d'una gent que vivia fora, a l'estranger, i no la feia servir. Allà, va estar-s'hi uns quants anys fins que es va construir l'actual parròquia de Santa Rosa, l'any 62. En aquesta casa del carrer dels Pirineus també vivia en Mata, i fins i tot s'hi va formar un grup de joves i alguna vegada s'hi va fer ball.

Quan a en Mata se li va ocórrer fer la parròquia nova entre el Raval i el Fondo, com ja he dit, es va edificar el barracot de Santa Rosa; aleshores, a mesura que, tant el nostre barri com el del Fondo, van anar creixent, la feina cada cop era més gran, per la qual cosa l'any 65 es va decidir crear quatre noves parròquies: les del Fondo,

can Mariner, Sant Josep Oriol i la del nostre barri, el Raval.

La nostra s'anomenà de Sant Jaume, però fins el 66 no es va construir el barracot que encara existeix actualment. El primer capellà va ser en Josep Esquirol, el qual va estar aquí fins al 68, que va ser quan va venir en Moran.

Eren moments de canvi en certs sectors de l'església: alguns capellans i molts creients cada cop s'identificaven menys amb el règim

La parròquia de Sant Jaume.

Al Col·legi Immaculada es van fer les primeres misses.

del general Franco i fins i tot s'apropaven a l'oposició, que en aquells anys de la dècada dels 60, a casa nostra, era fonamentalment el PSUC. Els nous capellans que van venir a Santa Colo-

ma, o bona part d'ells, s'identificaven amb aquesta perspectiva i pensaven que el millor apostolat consistia a apropar-se a la gent humil i defensar els seus problemes si calia. També

fou aquest el cas de l'Esquirol i en Moran i això tingué una influència importat sobre el barri.

Un nucli de gent antifranquista, gairebé tots del PSU, es reunien clandestinament, i en dates com ara el Primer de Maig feien esteses de fulls pel barri o intentaven reivindicar qüestions relacionades amb la seva problemàtica. **«Cada diumenge al matí ens reuníem darrera de l'Esperit Sant gent de Santa Coloma i Badalona»**, em diuen. Alguns noms dels que van començar són Isidre Jimenez, Rafael Carvajal, que era paleta, Mariano Gómez,...

Més endavant l'Esquirol tingué la idea de fundar un centre social que, lligat d'alguna manera a l'església —sobretot legalment—, va permetre adreçar-se més directament a la gent i a la seva problemàtica. Malgrat tot, la legalització del Centre no es consumà fins més endavant, quan l'Esquirol ja havia deixat la parròquia per anar-se'n a can Oriach. Aquest centre era a l'avinguda de Santa Rosa, número 12, en una casa bastant atrotinada. Fou una donació d'una senyora, i, en temps de l'Esquirol, hi havia una escola nocturna.

Al Centre Social, que estava dirigit per una junta presidida per en Miguel Molina, es van fer moltes activitats com ara xerrades i taules rodones, cine-fòrum, excursions, etc. Algunes de les xerrades que la gent recorda són una sèrie sobre salut i alimentació, economia, ensenyament... en Joan Guerrero era una de les persones que organitzaven el cine; ell mateix ens ho diu, **«fèiem molta cosa del Bardem, del Buñuel i també del neorealisme italià»**. Fins i tot passaven films llavors prohibits com ara **«El cuirassat Potemkin»** o **«Queimada»**.³² Entre la gent que organitzava excursions hi havia gent jove com la Carmen Esteban i l'Adolfo Pérez o els germans Chueco.

De tota manera en aquesta primera època bona part de la gent del barri veia amb una certa

reticència les activitats del Centre Social. Serà més endavant, quan el Centre començarà a tenir un caire més reivindicatiu, que se sabrà guanyar una part del veïnat.

Hem fet referència a aquest grup de gent que, fins i tot abans de la fundació del Centre, feien alguna activitat de caràcter antifeixista. A finals dels setanta, coincidint amb l'aparició de nous grups polítics més radicals, s'eixampla aquell grup abans esmentat i neixen les anomenades Comissions de Barri. També afavoreix aquest naixement l'esclat reivindicatiu de l'ambulatori que obrí els ulls a molta gent sobre la possibilitat i la necessitat d'organitzar la lluita als barris. Al Raval en formaven part gent de diferents organitzacions com el PSUC, el MCC, el PT o BR, però també independents i membres de les comunitats cristianes. Les Comissions van ser un dels organismes —il·legals, evidentment— que van impulsar les **«mogudes»** del barri i la gent que en formava part també participava en les activitats del Centre Social, que era fins a cert punt la seva **«pantalla legal»**. Però tampoc no van deixar de fer agitació per organitzar la solidaritat amb les lluites que ja en aquells moments recorrien tot el territori de l'Estat.

Sabem el nom d'alguna de les persones que es movien dintre d'aquest ambient. A més dels ja esmentats en formaven part en José Maria Ballesteros, la Marina Gomez, en Jaume Fonseca, la Remei Font, l'Adela, l'Ana Maria Martín, l'Andreu...

Les activitats de solidaritat estaven especialment lligades amb en Morán. Ell mateix ens ho explica: **«A finals de l'any 69 es comencen a fer accions de solidaritat. Qui canalitza aquestes accions i els diners vam ser l'Esquirol i jo. Al Centre Social fèiem uns números que, encara que formalment eren del Centre, s'utilitzaven per a aquestes finalitats. Es venien per tot Santa Coloma i fora i tot»**.

Les mogudes.

El motocross

Com hem vist, les condicions de vida al barri eren molt dolentes; això, i el factor aglutinant que representaren les Comissions de Barri i el Centre Social, afavorí l'aparició de lluites ciutadanes que exigien una millora d'aquelles condicions, alhora que les organitzacions polítiques que les impulsaven intentaven lligar aquestes «mogudes» amb el creixement d'un sentiment de rebuig contra el règim franquista i la seva representació a la nostra ciutat, és a dir l'Ajuntament.

Al Raval la primera d'aquestes mobilitzacions fou la dels semàfors, l'any 71.

El barri, com ja sabem, és travessat de cap a cap per la carretera de Sant Adrià. En aquell temps, el trànsit ja era prou intens, i, per tant, era un lloc perillós. Algunes persones havien estat ferides o, fins i tot, havien perdut la vida, atropellades per algun vehicle.

Això és el que havia passat feia poc. **«Havia mort una senyora que era del carrer de Parcerissas. En un dels revolts dels Safaretjos la va agafar un autobús i va morir».**³³ El Centre Social va prendre la iniciativa d'enviar una instància a l'Ajuntament, signada per un veí de l'aleshores anomenada **«Avenida del Caudillo»**, membres del Centre i altres veïns. La instància deia: **«(...) a causa de la gran quantitat de trànsit que hi ha a l'avinguda (...) en aquest tram, que es caracteritza per tenir nombrosos revolts amb escassa visibilitat i per la manca de voreres; (...) tot això el fa perillós per a grans i nens, especialment a les hores d'entrada i de sortida dels col·legis, pe-**

Els semàfors, una de les victòries del barri.

rill que s'incrementa els dies de pluja. Per la qual cosa, demanem que per evitar aquests perills, (...) hi siguin col·locats semàfors, passos de vianants i voreres (...). Mentre s'estiguin fent aquestes reformes, i per evitar nous accidents, seria molt útil la presència

de dos guàrdies urbans, com a mínim, i especialment a les hores en què el trànsit és més intens».³⁴ L'Ajuntament no va dir ni piu. I l'any 72, la gent va sortir al carrer. Van tallar la carretera entre l'avinguda de Santa Rosa i el carrer de Roger de Llúria i van fer una seguda. En un primer moment la resta de gent s'ho mirà amb una certa distància, però la segona vegada ja hi participaren més persones. **«El dijous a la tarda s'anava a tallar el trànsit. L'Ajuntament va posar un guàrdia, on comença el carrer de Monturiol».** Però el barri no va quedar content. Malgrat que el Centre ja no va convocar-la, es va fer una tercera manifestació, aquesta vegada acompanyada de la repressió policial. **«Els primers dies la repressió no va ser molt forta. Després sí. Va venir la Guàrdia Civil. Venien armats de fusells i portaven unes gomes molt llargues que feien força mal».**³⁵ Tanmateix, poc després van col·locar els semàfors, concretament a la cruïlla formada pel carrer de Pau Claris, que en aquell temps es deia de Churruca, i la carretera, i també a la confluència d'aquesta amb l'avinguda de Santa Rosa. El barri havia guanyat.

Segurament aquesta victòria va animar la gent del Centre a continuar amb noves demandes. Van triar el problema de la falta d'enllumenat a la majoria dels carrers. Segons un informe publicat en la revista GRAMA, al Raval només hi havia setanta-tres punts de llum i en mancaven més de tres-cents. A la mateixa revista es deia: **«la manca de llum augmenta a la nit la tristesa del barri. Circular per aquests carrers imposa, fa por. La foscor angoixa i a sobre sempre tens el perill de posar el peu en un sot que hagi fet l'aigua o en un esvoranc. Hi ha carrers que si no fos per la bombeta que ha col·locat algun veí estarien totalment a les fosques...».**³⁶

Aquesta vegada van decidir emprar una altra

forma de lluita. Van animar el veïnat a participar en unes manifestacions portant espelmes o algun altre estri que fes llum. Corria l'any 73. La gent es concentrava davant la parròquia i dona-

I els carrers sense llums!

ven la volta al barri. El recorregut passava pel carrer de Francesc Julià i seguia per Elcano, tot arribant a la carretera pel carrer de Pau Claris per acabar altre cop a l'església arribant-hi pel

carrer de Monturiol. Es van fer dues sortides, amb unes cinc-cents persones cada cop. Més endavant, conflueixen amb el barri de Santa Rosa, que també patia la mateixa problemàtica. Fou aleshores quan es produí un dels més seriosos enfrontaments amb la policia. Pel que sembla quan la manifestació ja era a punt d'acabar, al carrer de Torras i Bages, va fer acte de presència la Guàrdia Civil. Hi hagué un enfrontament amb el cap que comandava els efectius i la seva reacció va ser brutal. Fins i tot van arribar a disparar un tret. Les més de dues mil persones que hi participaven es van dispersar per tota la zona. Els guàrdies van anar empaitant la gent per les escales, i els donaven cops de mosquetó; però des dels balcons es defensava els veïns, i hi hagué qui tirà algun test per contenir la fúria repressiva dels **«Civils»**. Segons ens han dit, el comandament sortí ferit, amb un trep al cap. J. M. Ballesteros ens ha contat **«que va estar tres dies amb el cap embenat, i amb la mà així, com Napoleó, dient que acabaria amb els comunistes de Santa Coloma»**.³⁷ Malgrat tot els llums arribaren. Un altre èxit pel barri.

Arribem finalment a la **«moguda»** del Raval que potser va ser més coneguda a la resta de barris colomencs. Ens referim al Motocross. Però abans d'explicar amb tots els ets i uts aquesta lluita, potser seria bo recordar el paper que aquesta zona havia tingut al barri i com havia evolucionat.

Abans aquests vessants de la petita serra de Sistrells, i la mateixa carena, eren coneguts com els Pins. Era un lloc on hi havia hagut blat i blat de moro, i, dalt de tot, uns vint-i-cinc o trenta pins. Poc a poc, a mesura que el barri es va anar degradant, aquesta zona també, fins arribar a l'extrem que a algú se li acudí de fer-hi curses de motocross. Malgrat tot, la gent continuà anant-hi a menjar la truita, quan arribava el dijous gras, o a enterrar-hi la sardina.

Doncs bé, aquell indret que havia estat l'escenari on en Bernadó, el torero colomenc, s'havia iniciat en l'art del toreig —això sí, sense toro—, despertà la cobdícia dels especuladors colomencs, i es feu un pla parcial per tal de transformar aquella zona lliure en un bosc... de blocs. Aquesta intenció va topar, però, amb l'ambient reivindicatiu que ja es vivia al barri. Els veïns i les veïnes consideraven el Motocross com l'únic lloc amb un mínim de condicions per poder fer front a l'important dèficit d'equipaments del Raval. La confrontació era assegurada.

Els plans parcials havien estat una de les fórmules més habituals de les immobiliàries que, junt amb la complicitat de l'Ajuntament franquista, havien anat convertint Santa Coloma en una **«ciutat»** atapeïda de ciment i gent. Quan en algunes zones urbanes no es podia, segons la qualificació del Pla Comarcal del 53, construir determinats tipus d'edificis, el consistori aprovava un pla parcial que feia possible cometre qualsevol desgavell. Aquest fou el cas del pla parcial de la torre Balldovina i de can Jané, per exemple.

Aquí es vol aplicar el mateix esquema i l'any 73 s'aprova el Pla Parcial del Motocross. El projecte consistia a construir un total de més de mil cinc-cents habitatges distribuïts en blocs de dotze a quinze plantes. Era un projecte que augmentava en set mil persones i escaig la població del barri, que no preveia la construcció de cap mercat ni de cap escola i que solament preveia, molt ambiguament, l'edificació d'un casal d'avis, un locutori telefònic i d'altres serveis de menys importància. Dels dos-cents habitants per hectàrea del Pla Comarcal es passava a una densitat de gairebé nou-cents.

Aviat saltà la llebre i la gent començà a moure's. Acollint-se al període d'informació pública que s'ha d'obrir abans de l'aprovació definitiva de qualsevol pla urbanístic, es començaren a re-

Una concentració, al Motocross.

collir impugnacions i a informar el veïnat de la transcendència del projecte. Com en els altres casos, el Centre Social hi va jugar un paper fonamental.

El vint-i-set de novembre del 73 es fa una assemblea on tècnics del col·legi d'arquitectes expliquen les característiques del pla, però intervé la policia, emparant-se en el fet que aquella era una reunió il·legal. A principis de desembre es fa una altra convocatòria, aquest cop legalitzada, i s'acorda recollir el màxim d'impugnacions. El 14 del mateix mes ja n'hi ha més de mil. Des d'aleshores una tensa i llarga guerra de posicions s'iniciarà entre les «autoritats» i el veïnat, en la qual aquest utilitzarà tot els mitjans possibles.

L'any 74 s'inicià amb accions reivindicatives. El vint-i-u de febrer, un **«dijous gras»**, precisament, tres mil persones, sobretot nens i nenes, fan, en aquells terrenys, una jornada de protesta, i el dotze de maig un concurs de dibuix convocat pel Centre Social invita la quitxalla que hi participa a imaginar-se com els agradaria veure el Motocross. Però també és l'any que hi entren les excavadores, i, lògicament, la reacció és immediata. Aquesta vegada també hi són presents les forces repressives. El vint-i-set d'octubre la policia impedeix el normal desenvolupament d'un festival de protesta. Més endavant, i arran d'un article d'informació publicat a La Vanguardia, s'originarà una polèmica entre Ramon Rovira Vilamitjana, que era assessor jurídic de l'Ajuntament en relació als temes d'urbanisme, i el Centre Social. El cas és que aquest senyor era, segons el Centre, alhora assessor de l'Ajuntament i de l'empresa constructora. Amb tot l'enrenou les obres seran paralitzades, segons sembla, per no tenir el permís municipal. Ja era un petit èxit. Després de molts estira i arronsa, l'any 75 en Blas Muñoz, aleshores alcalde de la ciutat, es veu obligat a acceptar el criteri

del veïnat, i a oposar-se a la construcció dels habitatges. Era la tercera victòria del barri.

I van arribar les grues...

El moviment associatiu

Aquesta situació fomentarà que vagin sorgint diferents associacions al barri o que d'altres de més antigues com ara la comissió de festes comencin a col·laborar amb les més noves. Algunes ja existien des de feia temps com ara el club de futbol Arrabal o el club ciclista del mateix nom, i també la penya barcelonista, però serà en la dècada dels 70 quan naixeran la Petanca, o el club esportiu «Los Obreros» o d'altres entitats del barri. Sens dubte, però, l'entitat més important nascuda en aquesta època ha estat l'Associació de Veïns.

Quan ja el franquisme es trobava a les acaballes –recordem que el dictador va morir al novembre del 75– moltes de les organitzacions, tot i que de vegades amb diferents criteris, que havien participat a les Comissions de Barri i als Centres Socials, es plantegen la possibilitat de muntar associacions veïnals de caràcter legal que puguin facilitar la lluita reivindicativa: són les associacions de veïns. La del barri va començar a funcionar l'any 75 i la seva junta recull un ventall bastant ampli de les forces amb presència al barri. El president era José Maria Ballesteros i el vice-president Juan Sancho González; hi tornem a trobar membres del Centre Social com Carmen Esteban o Remei Font i també gent gran del barri amb idees d'esquerra com ara en Pere Sagarra, que havia estat d'ERC o d'altres com, per exemple, **«un vell militant del PSOE, amb el cabell blanc, que havia sigut amic de Miguel Hernández. Era d'Oriola i es deia Pedro Martínez».**

L'Associació estava organitzada en diferents vocalies entre les quals destacaven la social,

que en aquells primers moments la portava l'Ana Maria Martín o la de dones, on hi havia la Remei Font. La primera ens diu que **«aquesta –la de dones– es reunia un dia a la setmana, cap a dos quarts de tres de la tarda i hi parti-**

L'Associació de Veïns, una de les entitats més actives del Raval.

cipaven unes catorze o quinze dones com ara la Inés, la Marina, la Remei, l'Eu, la Pilar...». Van fer accions per reivindicar una millor qualitat d'ensenyament, contra les estafes alimentàries, etc. Més endavant Josep Pitarque substituï l'Ana Maria Martín en la vocalia social.

L'Associació, d'altra banda, continuà amb el treball reivindicatiu que ja havia iniciat el Centre Social. Es continua demanant que els terrenys del Motocross siguin utilitzats per tal d'alleugerir el dèficit d'equipaments que hi ha al barri, i s'organitzen noves **«mogudes»** com ara les diferents accions perquè es faci un ambulatori al Raval o l'oposició a pagar contribucions especials. De tot això us en fem un gra de sal.

A principis del 78 els membres de l'associació decideixen organitzar una nova campanya per aconseguir un ambulatori per al barri. La seva proposta és que es faci als baixos de la mansana, que encara no estava edificada, que es trobava entre els carrers de Pau Claris i el passeig de Sant Jordi. Entrevistes, fulls informatius, tot infructuós... Es decidí fer una acció més contundent: un diumenge d'abril una dotzena de veïns es van encadenar a la plaça de la Vila, davant de l'Ajuntament. Segons en Josep Tordera, que ho explicà a les pàgines de GRAMA, **«gairebé a les dues de la tarda, els encadenats iniciaven un debat, ens n'anem?, ens hi quedem?, hi tornem un altre dia?; (...) el grup estava format per unes quaranta persones i al seu voltant, la quantitat de «grisos» anava augmentant. Set jeeps atapeïts i un 124 s'havien anat situant sobre la vorera de l'Ajuntament».**

«Un policia armat els va donar tres minuts de temps per marxar. Van decidir quedar-s'hi».³⁸ I continua explicant que els **«grisos»** van envoltar la gent, que els van tallar les cadenes, que hi van haver empentes, i crits, i la policia que treu les porres, i carrega, i finalment baixen més jeeps per la Rambla repartint **«llenya»** a dojo... En fi, que va acabar com el rosari de l'aurora. D'ambulatori, al Raval, encara no n'hi ha ara.

En aquest mateix any, l'autoritat consistorial, després d'haver fet algunes obres en una sèrie de carrers volia cobrar unes contribucions espe-

cial per tal que els veïns i veïnes en paguessin una part. Ells s'hi van oposar i l'Associació els va donar suport. N'era alcalde en Blas Muñoz, el qual, a la fi, va accedir que no paguessin res. Però aquest conflicte continuà fins i tot quan el nou Ajuntament, fruit de les eleccions de l'any 79, en les quals obtingué la majoria el PSUC, va voler cobrar aquestes contribucions i d'altres que corresponien a uns nous carrers urbanitzats durant aquest període. Els afectats no ho van veure clar i tampoc l'Associació. A hores d'ara encara estan congelades.

Però amb tot això també hi ha canvis a l'Associació de Veïns. La **«transició»** significa que la majoria d'organitzacions polítiques són legalitzades i fan el seu treball polític obertament. Molta gent que havia participat en el moviment associatiu es dediquen ara a l'activitat partidària. D'altres partits, però, encara consideren important treballar en els moviments populars i hi continuen. Al Raval aquest procés es produeix després que J.M. Ballesteros i Miguel Molina dimitissin i que assumís la presidència de l'Associació en Josep Pitarque.

Una altra de les activitats que assumirà l'Associació serà la de servir d'aglutinant per organitzar la Festa Major. De fet, s'havia anat produint un apropament entre la comissió i el Centre Social que va possibilitar que l'any 76, quan ja s'havia creat l'associació, la festa tingués una organització tripartida: totes tres entitats hi van participar. Abans, quan en Pitarque ja era de la comissió de festes s'havien organitzat activitats per recollir diners per solidaritat. Havien vingut a cantar la Maria del Mar Bonet i l'Ovidi Montllor. Va ser l'any en què l'envelat es va instal·lar al riu.

Al barri, però, continuen passant coses. Es van fer dos blocs il·legals, per exemple. Un dels quals el van edificar tot just on el barri demana-

La gent es negà a pagar les «contribucions especials».

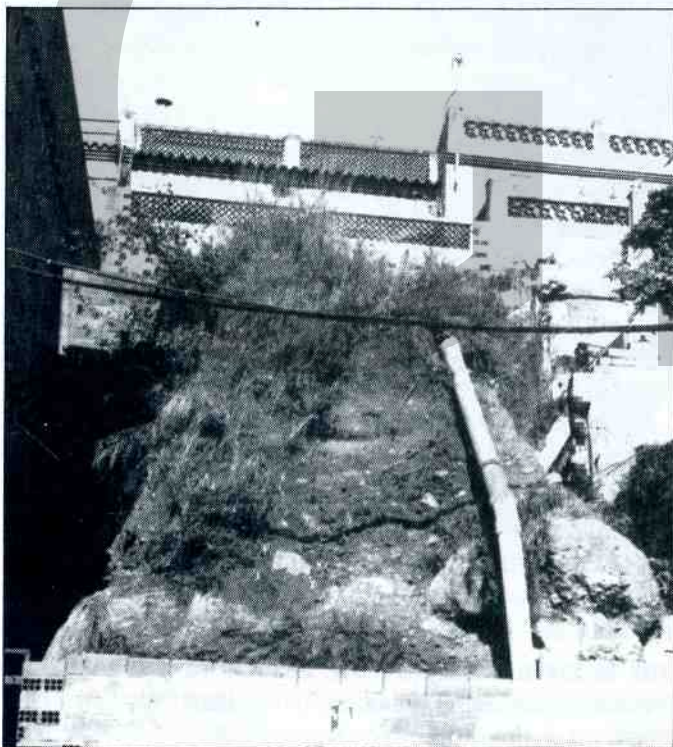
va que es fes l'ambulatori, a la carretera, entre el carrer de Pau Claris i el passeig de Sant Jordi. Era un edifici amb massa plantes i la llicència de construcció caducada... No es pogué, però, atu-

rar la seva construcció. També al passatge de Parcerissas aparegueren irregularitats, que motivaren un tancament dels veïns.

I passem ja a l'avui, a l'ara i aquí.

El Raval dels nostres dies

Tots aquests fets han transformat el Raval en el barri que avui tenim al nostre voltant: en general, un dels més degradats de Santa Coloma. Solament una passejada pels seus carrers ens ho fa evident: pendents força pronunciats, solars semiabandonats, estrets passatges que s'enfilen muntanya amunt mitjançant escales de desenes i desenes d'esglaons, humitats, façanes sense arrebossar, cases abandonades, sense gairebé cap espai verd, mala comunicació. Certament, algunes coses s'han fet: hi ha

Un exemple de la degradació urbanística del nostre Barri.

més col·legis, però o són mòduls o són construccions d'escassa qualitat arquitectònica. S'hi ha fet algun petit parc, però molt minso... I el Motocross, l'esperat Motocross, encara es troba empantanegat a les acaballes de la primera fase. El projecte definitiu és atractiu i farà molt de bé al barri, però les obres són lentes. Un altre projecte que ja s'ha fet i també afecta el Raval és el parc del Molinet, entre el nostre barri i el dels Safaretjos. Malgrat tot, un cop acabat el Motocross, la degradació dels habitatges del Raval potser es farà més evident. Si es vol fer d'aquesta zona un lloc més agradable per viure-hi, serà cap aquí que caldrà adreçar qualsevol política de redreçament urbà.

Cal que em refereixi ara a un dels casos més espectaculars i llastimosos de la nostra història: la sentència de desterrament que afecta en Josep Pitarque, el president de l'Associació de Veïns. Tot va començar quan un veí, en sentir-se estafat, va acudir als locals de l'Associació per demanar suport. Corria l'any 75. Feia ja temps que Manuel Rubio, el veí afectat, vivia al bloc on hi ha el seu habitatge, el qual pagava amb lletres, per la qual cosa no tenia encara l'escriptura de propietat. El constructor, Ginés Moreno, aprofitant aquest fet, va hipotecar els pisos. Poc temps després, en Moreno deixa de pagar la hipoteca i el pis és posat a subhasta. Se'l queda José Sancho Esteller, per noranta-cinc mil pessetes, obscur personatge segons sembla vinculat a la «**màfia**» de les subhastes públiques, el qual intenta revendre el pis al seus inquilins actuals. Evidentment tota una estafa. Volen desnonar la família d'en Manuel Rubio, però el veïns ho impedeixen. Aleshores el «**subhastaire**» denuncia l'Associació de Veïns, el veí estafat i la revista GRAMA per un pretès delictes d'injúries. El cas és que en un full repartit pel barri se'l qualificava de «**corb de subhasta**».

La campanya contra el desterrament mobilitzà força entitats de tota Santa Coloma.

Des d'aleshores s'inicia una kafkiana processó pels tribunals que encara no ha acabat. En un primer moment l'audiència territorial de Barcelona va absoldre el veí i en Pitarque, però en Sancho Esteller va recórrer al Tribunal Suprem. Això es produïa l'any 83. Llavors, segons el mateix Pitarque, **«el Suprem ens va preguntar si volíem o no audiència pública. Ho vam valorar. No es tractava d'anar-hi només nosaltres dos. No era una acusació contra en Josep Pitarque sinó contra el moviment ciutadà, contra una Associació de Veïns que és solidària contra tots els desnonaments. Llavors, o anàvem tots a Madrid o no hi anava ningú. I tenint la sentència de l'audiència a favor nostre, vam preferir enviar una carta»**.³⁹ A primers d'abril del 86, arribava la sentència del Suprem, que declarava en Josep Pitarque culpable d'injúries i absolia en Manuel Rubio. En Pitarque era condemnat a un any de desterrament a cent quilòmetres de Santa Coloma, a una multa de 50.000 pessetes i a la indemnització de 300.000 pessetes a la persona de José Sancho Esteller, en concepte de danys i perjudicis.

La sentència va caure com una galleda d'aigua freda. La gent es mobilitzà de seguida.

Trenta-tres entitats, partits polítics, sindicats, etc. comencen una campanya de rebuig a la sentència. L'Ajuntament, en un ple extraordinari també s'hi afegeix. Alhora es presenta un recurs d'empara davant el Tribunal Constitucional. El Suprem, però, ordena executar-la. Solament la certesa que això provocarà un gran enrenou aconseguix evitar-ho. La tardor del 86 més de mil persones es manifesten contra el desterrament, després d'una inusual acampada a la plaça de la Vila. Després d'un any, al novembre del 87, el Constitucional desestima el recurs d'empara i dona llum verda a l'aplicació de la sentència. Torna la mobilització i aquesta vegada són més de dues mil les persones que es manifesten. L'Ajuntament demana l'indult a l'executiu... i la sentència pot ser executada en qualsevol moment. I així estem. Sense que, d'aquest indult, se n'hagi sabut res, sense notícies del Tribunal d'Estrasburg, on també es va recórrer, i amb l'espasa de Dàmocles de la sentència penjant sobre en Josep Pitarque, el president de l'Associació de Veïns. Esperem que aviat tot estigui solucionat. I amb aquesta esperança ens acomiadem d'aquests carrers, d'aquests indrets, potser ara un mica més nostres, del barri del Raval.

NOTES

1. Entrevista a Joan Vilaseca. Abril del 88.
2. Actes de l'Ajuntament. 1914-1924.
3. Registre de la propietat de S.C. Finca 98, llibre 10, foli 147.
4. Registre de la propietat de S.C. Finca 440, llibre 27, foli 25.
5. GENE I BADIA, M. L'Hospital-Sanatori de l'Esperit Sant a «Guimbernat». Revista Catalana d'Història de la Medicina i de la Ciència». Vol. III. Barcelona 1985. Pàg. 198.
6. Actes de l'Ajuntament. Any 1922.
7. Entrevista a Esteve Puig. Febrer del 88.
8. Entrevista a Esteve Puig. Febrer del 88.
9. Entrevista a Montserrat Simón i Robert Santacana. Març del 88.
10. Entrevista a Esteve Puig. Febrer del 88.
11. Arxiu Municipal. Documents 2/8/6/4 i 2/8/6/19 respectivament.
12. Entrevista a Esteve Puig. Febrer del 88.
13. Entrevista a Esteve Puig. Febrer del 88.
14. Entrevista a Esteve Puig. Febrer del 88.
15. Entrevista a Robert Santacana. Març del 88.
16. Entrevista a Maurici Olivé. Juliol del 88.
17. Entrevista a Enric Sánchez i Encarnació Bejar. Febrer del 88. Evidentment, el «Manelic» i «Terra Baixa» són la mateixa obra, però no hem volgut alterar el testimoni, que ens sembla força expressiu.
18. Entrevista a Esteve Puig. Febrer del 88.
19. Entrevista a Esteve Puig. Febrer del 88.
20. Arxiu Municipal. Document 3/4/4/190.
21. VILASECA, J. L'Història inèdita del barri del Raval. GRAMA número 120. Pàg. 18.
22. Entrevista a Pere «el Negre». Juliol del 88.
23. Entrevista a Pere «el Negre». Juliol del 88.
24. Entrevista a Maurici Olivé. Juliol del 88.
25. Entrevista a Maurici Olivé. Juliol del 88.
26. Entrevista a Maurici Olivé. Juliol del 88.
27. Entrevista a J.M. Ballesteros. Abril del 88.
28. RODENAS, M. Historia social de la Santa Coloma moderna. Barcelona 1982. Pàg. 34.
29. Entrevista a Joan Morán. Juliol del 88.
30. Entrevista a Josep Pitarque i Elvira Ruiz. Juliol del 88.
31. GRAMA. 3 de juliol del 81. Pàg. 20.
32. Entrevista a Marina Gómez. Juliol del 88.
33. Entrevista a Joan Moran. Juliol del 88.
34. RODENAS, M. Op. cit., pàg. 172.
35. Entrevista a J.M. Ballesteros. Abril del 88.
36. VALLS, N. i R. Arrabal, un barrio que carece de casi todo. GRAMA número 52. Abril del 73.
37. Entrevista a J.M. Ballesteros. Abril del 88.
38. TORDERA, J. GRAMA número 111. Abril del 78.
39. Citat a RUIZ, C. El desterrat de Santa Coloma. El Temps número 120. Pàg. 44.

CRONOLOGIA

Últim terç del segle

XIX

- El Raval encara no ha nascut. Les seves terres estan repartides entre tres o quatre grans propietaris. Hi ha tres importants masies: can Peixauet, can Dordal i la torre Roja.

1875

- Can Dordal és enderrocat perquè s'ha d'eixamplar la carretera.

1897

- S'instal·la al barri Joan Pujades, l'amo de can Pujades, la primera casa de pagès del Raval.

1901

- A can Peixauet es posa una fàbrica de cola.

1902-1903

- S'edifica el carrer dels Espriu. En Just Parcerissas construeix la torre dels Lleons.

1917

- L'Esperit Sant —el sanatori antituberculós— s'instal·la a la carena de la serra de Sistrells.

1922

- L'Ajuntament aprova la urbanització del secà de can Peixauet i d'una part dels Pins. S'inicia el poblament del barri.

Principis dels 20

- Es creen la «Societat cooperativa obrera de consum l'Esperança» i la societat coral «La Joventut del Raval».

1925

- Al cafè Pigall —que estava a la carretera— s'inaugura una nova societat, l'Arrabal Sport.

1928

- La Joventut del Raval s'instal·la a la seva seu definitiva al carrer Monturiol número u.

1931

- Apareix TASCÀ, setmanari català del Raval. Dos consellers del primer consistori republicà —Miquel Esteve i Joan Ubach— són del nostre barri. Es canvia el nom d'alguns carrers.

1934

- Jaume Roca —un dels germans Roca— és nomenat conseller per la Lliga.

1939

- Molta gent del barri participa en l'assalt de la caserna de Sant Andreu. Al començar la guerra s'instal·len unes bateries antiaèrees en el sanatori. Aquest mateix hospital s'anomenà en aquells anys de «Màxim Gorki». També es fan bastant refugis.

1949

- Es torna a fer la Festa Major.

1953

- El Raval és considerat al pla comarcal com a «zona urbana extensiva».

1959

- Comença a funcionar la «Institución Escolar Santa Rosa», l'escola privada del barri.

Anys 60

- S'inicia el desgavell urbanístic.

- 1962**
 - S'inaugura la parròquia de Santa Rosa. En aquests moments el Raval hi depenia.
- 1965**
 - Es crea la parròquia de Sant Jaume, al Raval.
- 1968**
 - Es legalitza el centre social.
- 1971-72**
 - Mobilitzacions veïnals per aconseguir semàfors a la carretera.
- 1973**
 - Manifestacions amb espelmes reivindiquen més enllumenat pel barri. S'aprova el pla parcial del Motocross.
- 1973-75**
 - Diverses concentracions i actes al Motocross aconseguen aturar el projecte.
- 1975**
 - Comença a funcionar l'Associació de Veïns.
- 1978**
 - S'inicia la campanya per a reivindicar l'ambulatori. Els veïns i les veïnes es negen a pagar les contribucions especials. Assumeix la presidència de l'Associació de Veïns en Josep Pitarque.
- 1986-88**
 - El Suprem condemna a en Pitarque a un any de desterrament. Les mobilitzacions ciutadanes aconseguen aturar la seva execució.

G.tv

BIBLIOGRAFIA I FONTS

LLIBRES

CARRERAS, Montserrat; RUIZ, Helena. La República i la Guerra Civil a Santa Coloma de Gramenet. Santa Coloma. Ajuntament i Generalitat de Catalunya, 1986.

LOPEZ RODENAS, Marcelo. Historia Social de la Santa Coloma moderna. 1954-1979. Santa Coloma. Ajuntament, 1982.

VV.AA. Problemàtica de la Enseñanza en Santa Coloma de Gramenet. Santa Coloma. Coordinadora d'Associacions de veïns i Casal de Cultura, 1979.

ARXIUS

Arxiu Municipal de Santa Coloma de Gramenet.

Arxiu de l'Ajuntament.

Arxiu de plànols històrics de la Regidoria d'Urbanisme.

Registre de la propietat.

Arxiu d'en Joan Vilaseca.

Arxiu d'en Josep Pitarque.

REVISTES

GRAMA. La Veu del Raval.

FOTOS

Arxiu fotogràfic de l'Heura.

Arxiu fotogràfic d'en Joan Morán.

Arxiu fotogràfic d'en Joan Guerrero.

CONVERSES AMB:

Esperança Alaïa.

Miquel Arosa.

José María Ballesteros.

Encarnació Bejar.

Grego Contreras.

Marina Gómez.

Joan Guerrero.

Ana Maria Martín.

Miguel Molina.

Joan Morán.

Pere «el Negre».

Enric Noguera.

Maurici Olivé.

Carme Parrilla.

Josep Pitarque.

Esteve Puig.

Hilario Ruiz.

Elvira Ruiz.

Enric Sánchez.

Robert Santacana.

Montserrat Simón.

Joan Vilaseca.

BIBLIOTECA I FOMTE

1998

Gtv

C. d'Anselm Clavé, 5. T. 385 99 86
SANTA COLOMA DE GRAMENET

**GENERALITAT DE
CATALUNYA**
CONSELLERIA DE CULTURA

**AJUNTAMENT DE
SANTA COLOMA
DE GRAMENET**
Àrea d'Educació i Cultura